

водителитѣ на нашитѣ революционни брожения. Наистина, по-късно тия ръководители — по-буйни, и по-млади деятели се обявяватъ противъ самитѣ огнища, на които сж възпламенили своитѣ души, но това нѣма особено значение. Тѣ съ своята опозиция успѣватъ само да създадатъ единъ малкъ кризисъ въ читалишното ни дѣло, безъ да могатъ да го задушатъ, като го покриятъ съ плаща на революционнитѣ организации. Ако не бѣше дошло нашето освобождение така ненадейно, може би, този кризисъ щѣше да бѣде преживѣнъ, за да се оформятъ още по-живо и още по-независимо да заработятъ очертанитѣ тогава две обществени струи на просвѣтници, които искатъ екзархъ, и революционери, които дирятъ Караджата; да заработятъ по-независимо, дето после се събератъ въ едно русло, отпавило своитѣ стихии срещу развалинитѣ на турската империя.

Ударъ на читалишното ни дѣло нанесе освобождението. Дошло изъ невиделица, то раздруса нашия животъ изъ дѣно и промѣни насокитѣ на културното и общественото ни развитие. Силитѣ, колкото и малко, се разпилѣха по разни отрасли на създадения отъ новообразуваната държава животъ, погълнаха се отъ неговата сложностъ и се загубиха. Мнозина пъкъ — по-слаби да се ориентиратъ — се счетоха излишни и скръстиха ръце. Много инициативи, както и много създания на българския духъ бѣха захвърлени съвсемъ или пъкъ предоставени на държавата. Пречупи се и характера на българския деятель, който, едва приученъ да твори самъ благата на своя нарадъ, остави всичко въ ръцетѣ на една фикция, безъ да разбере, че държавата е той, и че безъ него тя е мислима само като метафизическа абстракция.

Атавистичното у българина е да чака всичко на готово, изпъкна отново на пръвъ планъ; смѣтна се, че читалищата сж играли своята роля, защото почти всичкитѣ имъ задачи — главно просвѣтнитѣ и економическитѣ — се поеа отъ държавната властъ подъ опеката на нѣколко министерства, а чистогражданскитѣ — отъ партийнитѣ клубове на политическитѣ организации. Забрави се, обаче, че нѣма институтъ, колкото и съвършенъ и да е той, който да е въ състояние да

се справи абсолютно съ всички проблеми, предложени му отъ живота. Забрави се още, че най-енергичното общество, по силата на човѣшката природа, не може да остави грижата за себе си на учреждения, които, макаръ и създадени отъ него, не винаги могатъ да отговарятъ на неговитѣ нужди въ даденъ моментъ. Още по-малко могатъ да се откажатъ въ това отношение отъ себе си общества, които претендиратъ за култура и напредничавостъ. Ако не бѣше така, никъде не биха съществували, напр. покрай държавнитѣ и частни училища; никога не биха се създали и вирѣяли економически сдружения, когато самата държава въ много отношения представлява единъ съвършенъ видъ на подобно сдружение. И то — защото въ всѣка организация творческиятъ елементъ е индивидътъ — винаги по-чувствителенъ не само къмъ едритѣ, но и къмъ най-незначителнитѣ прояви въ живота, винаги неспокоенъ и дирещъ; а въ всѣка държава — сдружението. Стига да се вземѣ около себе си, и ще видимъ че е така.

Еднажъ излѣзли отъ това положение, както и отъ миналото на нашето читалище, ние бездруго ще трѣбва да признаемъ, че то, смѣтано отъ мнозина за изживѣлица, не може да не се наложи отново на общественото внимание, колкото и да се намира сега далечъ отъ неговата сфера. И първитѣ признаци за това почватъ да се проявяватъ. Въ нашето читалище отъ нѣколко години насамъ се отбелѣзва известно брожение, каквото по-рано, до войнитѣ напр., не бихме могли да констатираме. Чувствителни резултати още нѣмаме, но даннитѣ за такива сж на лице. Още нѣколко години, и за българскитѣ читалища ще може да се каже по-друго отъ туй, което можемъ да кажемъ днесъ.

Нѣма да отречемъ, че това брожение въ голѣма степенъ е дѣло на нѣколцина — твърдъ ограниченъ брой — безименни идеалисти по градове, паланки и села, и че народа поне съ по-отбранитѣ си синове, не участвува въ него. Но тази апатия не бива да ни стрѣска. Тя е обхванала българина до толкова, че той се отнися вече безразлично къмъ всѣко дѣло, което не му носи лична користъ или, най-малко, не му осигурява мал-